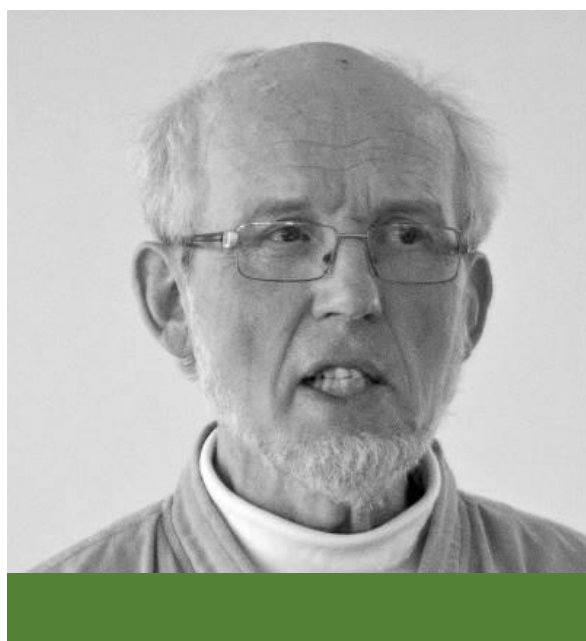

En pdf-artikel fra www.salmer.dk

Om tilblivelsen af Salmer og kirkeviser

Af Holger Lissner

Publiceret i januar 2022

salmer.dk

Om tilblivelsen af Salmer og kirkeviser, 1980-84

Af Holger Lissner, præst og salmedigter

Baggrunden

I 1960'erne skete der mange forandringer i samfundet, og det kom også til at præge udviklingen af salmer. I 1960 blev der afholdt en salmekonkurrence i Tyskland, og den blev vundet af Martin G. Schneider med popsalmen ”*Danke*”, der på dansk blev ”*Tak, Gud*”, som stadig lever og bruges. Det var en ny måde at synge salmer på, og der kom flere. I England gik en kvæker, Sydney Carter, rundt på restauranter og værtshuse med sin guitar og sang sine sange. Hans største hit blev ”*Lord of Dance*”, Dansens Herre, på en melodi fra Shakerne, en gruppe ligesom kvækerne. Men det var en sang, som skilte vandene. For kunne vi synge, at Jesus dansede Langfredag? Var det ikke blasfemi? Men den salme gik sin ukuelige sejrsgang derovre, og derfra kom den også til Danmark. Min mor Ellen Lissner oversatte den til dansk, og senere forbedrede jeg lidt på den. Også andre oversatte den, og også i Danmark skilte den vandene. Men den har nægtet at dø. Siden oversatte jeg flere sange af Sydney Carter. For de unge kunne jo lide at synge dem, og de kunne spilles på en guitar.

Det gærede overalt næsten samtidigt. Der blev arrangeret forsøgsgudstjenester, værkstedskirken i Nyhavn slog dørene op, der blev skrevet salmer af nye folk som kirketjeneren ved Københavns domkirke Johannes Kirkegaard; hos KFUM-spejderne begyndte Kaj Mogensen at oversætte spirituals, hos KFUK-spejderne oversatte Anne Marie Pedersen, senere gift Boile Nielsen, svenske og engelske sange, og i FDF/FPF var det Kaj Kjeldsen, der skrev nye salmer. Det var dem, der på foranledning af Landsrådet for KFUM og K-organisationer udgav *Den røde sangbog. Salmer*¹, som blev solgt i mere end 70.000 eksemplarer i løbet af tre år. For fire kroner kunne man få en sangbog med halvtreds nye salmer, som de unge

¹ sammen med KFUK-spejderne, KFUM og Ks idrætsforbund, KFUKs sociale arbejde, Ungdommens vel og Y's Men's klubberne i Danmark. Den var uden årstal, men det var i 1971, for den har den ene af vindersalmerne fra Kristeligt Dagblads salmekonkurrence dec. 1970 ”*Før end sprog og liv blev til*”. Jeg har også et eksemplar med årstallet 1971.

gerne ville synge! Men den var et yndet hadeobjekt blandt konservative præster og organister. Og den fik en efterfølger *Flere salmer* fra 1974, hvor Arne Elkrog var med som KFUM og KFUKs musikkonsulent. Den blev vist nok ikke solgt i helt så stort et oplag, men de to sanghefter markerede, at der skete noget nyt på feltet.

Også i Århus i kredsen omkring Helge Balslev-Olesen ved Christianskirken blev der sunget mange nye salmer, og Ruth og Herluf Andersen udgav på eget forlag, Ohrhammers forlag, en række salmehefter: *12 Sange fra Christianskirkens børne- og ungdomsgudstjenester*, 1969, *Sange og viser til ungdomsgudstjenester og højtider*, 1971, og *Ny Sange til ungdomsgudstjenester og højtider*, 1971. Her er oversættelser af Sydney Carter og andre engelske og svenske salmer, samt hjemlige forsøg på at modernisere gamle danske salmer. Dette arbejde var Estrid Hessellund også med i fra 1967-73. Også det blev en forudsætning for arbejdet med *Salmer og kirkeviser*.

I 1969 blev den senere radiomand Mogens Hansen præst i Filipskirken på Amager og gik i gang med at holde børnegudstjenester på en ny måde. Og han var så heldig at komme til at arbejde sammen med Dorte Roager (dengang Larsen), som var god til at fortælle og tegne og skrive sange, og gerne på melodier fra kendte børnesange. Var der noget, der kunne ophidse præster, var det, når de hørte børnene synge ”*Mon Gud er lisså stærk som Tarzan?*” på melodien til ”*Tak, Gud*”. Sådan kunne man da ikke synge om Gud. Men der blev sunget!

I 1971 blev de første Danske kirkedage afholdt i Haslev, og der var børn og unge med, og derfra bredte de nye salmer sig ud over hele landet. Samme år var jeg blevet højskolelærer i Løgumkloster, sammen med Jens Rosendal, og det satte naturligvis også gang i salmearbejdet dér. I 1974 udgav højskolen *Løgumklostersangbogen*, men den var mest for voksne.

I 1972 udgav den svenske præst og sangskriver Lars Åke Lundberg pladen *Vi sætter os i ringen*, og den kom også til Danmark og blev oversat af både Niels Johansen, Erik Ågård og Johannes Johansen og spredtes i fotokopier. I midten af 1970'erne blev jeg opfordret af menighedsrådet til at lede børnegudstjenesterne i Løgumkloster kirke, og således kom jeg i gang med at skrive børnesalmer. Det gærede over hele landet.

I november 1977 inviterede Løgumkloster højskole til en konference om børnesalmer, og den store oplevelse var mødet med Lars Åke Lundberg og Britt G. Hallqvist. Det var helt tydeligt, at Sverige havde noget at lære os, og når Lars Åke sang for på sin dengang nye samling *Jorden är ett klot*², på dansk *Jorden er så rund*, mærkede vi, hvor levende og børnenært der kunne synges børnesalmer. Men den rare Viborg-biskop Johs. W. Jacobsen, der så gerne ville være positiv, bemærkede dog, at når børn lærte så få salmer, som de gjorde nu om dage, hvor der ikke mere var morgensang i skolerne, var det jo vigtigt, at de salmer, de lærte, kunne holde til, at de blev voksne. Det var dilemmaet: Skulle børnene synge salmer, der sagde dem noget nu, hvor de var børn, eller skulle de lære salmer, som de slet ikke kunne komme ind i, men som de kunne få glæde af, når de blev voksne og fik problemerne ind på livet, og når de sad blinde på plejehjemmet og ikke kunne se mere. Groft sagt.

I FN's børneår 1979 blev der nedsat flere børnekommissioner i Danmark. Ingen af dem tog spørgsmålet om børn og religion op, og FDF/FPF foreslog derfor biskopperne at nedsætte en kommission om børn og kirke. Det ønskede biskopperne ikke, men foreslog de kirkelige ungdomskorps at gøre det selv, hvad de gjorde, og biskop Henrik Christiansen indtrådte i kommissionen. Derfor blev det børne- og ungdomsorganisationerne, (FDF/FPF, KFUM/KFUK, KFUM's idrætsforbund, KFUM-spejderne, KFUK-spejderne samt Den danske Søndagsskolekomité), der nedsatte *Kommissionen Børn og kirke*. Kommissionens første formand blev sognepræst Inge Tranholm-Mikkelsen fra FDF/FPF (1979-82). Dens anden og sidste formand var Edith Aller fra KFUM-spejderne (1982-86), hvor kommissionen nedlagde sig selv.

I 1980 besluttede denne kommission ud over et hæfte *Barnet og kirken* og bogen *Børn og kirke*, der kom i henholdsvis 1981 og 1982, at udgive en samling salmer til brug ved børne- og familiegudstjenester, og der blev nedsat et særligt underudvalg bestående af cand.pæd. i dansk sprog, seminarieadjunkt Edith Aller, Hjørring, som var udpeget af KFUM-spejderne og blev formand for udvalget, højskolelærer Estrid Hesselund fra FDF's højskole i Silkeborg, som også repræsenterede KFUK-spejderne, og cand. mag. Margith Pedersen, som havde sin rod i KFUM&KFUK og efterfulgte mig i stillingen som musklærer på Løgumkloster højskole, samt undertegnede Holger Lissner, som netop det år var

² Verbum. Håkan Ohlsson, Lund 1977.

blevet sognepræst i Sdr. Bjert ved Kolding. Edith Aller skrev til mig: *"På kommissionen "Børn og Kirkes" vegne skal jeg spørge dig, om du vil være med i arbejdet med at samle og redigere et antal børnesalmer til et salmebogstillæg – se i øvrigt vedlagte kommissorium. Det skal ikke være nogen hemmelighed, at jeg vil finde det meget væsentligt, at du siger ja. Du er både teologisk, tekstmæssigt og musikalsk set meget væsentlig for det arbejde, der skal gøres.*

Jeg forestiller mig (men det skal vi naturligvis tale om), at der ikke behøver at blive alt for mange møder, idet en stor del af arbejdet må kunne gøres hjemme ved vore skriveborde. Alle udgifter vil blive betalt af de implicerede ungdomsorganisationer (Børn og Kirke er som bekendt nedsat af biskopperne samt KFUM/K, FDF/FPF, KFUM's Idræt samt Den danske Søndagsskolekomité³), mens der ikke vil være tale om noget egentlig honorar.

*Kommissionen har foreslået, at udvalget skal have i alt fem medlemmer, deriblandt meget gerne en organist, en musikpædagog og en sprogpædagog (mig) samt altså en teolog – dig – fordi du har de nævnte andre meget væsentlige erfaringer."*⁴

Mon ikke hun har skrevet noget lignende til de andre. Drømmen om de ikke alt for mange møder var naturligvis naiv, eller håbefuld, for den slags arbejde tager sin tid og er et stort arbejde. Men er også rigtig spændende. Trods ihærdige forsøg lykkedes det os aldrig at få en organist fast med i udvalget. Vi spurgte mange, prøvede først med Henrik Fibiger Nørfelt, men han trak sig efter første møde, og mange andre, som kom forbi til et møde eller to, havde enten ikke tid eller lyst. En tid lang sad Helge Gramstrup, organist ved Sct. Markuskirken i Århus, med i møderne, men stort set uden at sige noget. Så udvalget måtte "nøjes" med Margith Pedersen, som havde studeret musik, og mig, som var læreruddannet, men ikke i musik. Hvorfor blev det så svært? Måske fordi de såkaldt rytmiske melodier endnu var for fremmedartede, for omdiskuterede, hvortil kom, at det at tale om børnesalmer ikke var en nødvendighed set fra de fleste organisters side. Og heller ikke fra en del præsters.

³ Hun glemte åbenbart KFUM-spejderne, som havde udpeget hende selv som deltager.

⁴ Brev af 10.3. 1980.

Den grundtvigske redaktør af Dansk Kirketidende Peter Riemann skrev en Ugens krønike kort efter, at sangbogsudvalget var blevet nedsat, og heri skriver han bl.a.: *"Hvorfor i alverden må disse børn og unge mennesker da ikke have lov til at vokse til noget! De bliver dog ikke ved med at være børn. Og tilværelsen i det hele kan man dog ikke give dem med det samme. Ej heller kristendommen. Den og dens salmer vokser man til. Og mange modne mennesker når såmænd aldrig til bare en smule forståelse. – Lad dog børnene leve som børn. Lad dem fatte, hvad de kan af det lødige, og lad så resten ligge. Det kommer. Hvorfor skal de arme unger have det hele på én gang, bevidstgøres, hvor fuld bevidsthed er nødvendig, ja, umulig.*

I min barndom sang vi i "Et barn er født i Betlehem" 1. vers, 2. linje, glade med tanken på snebakker og kælke: "de glæder sig at rutsje hjem" – I "Julen har bragt velsignet bud" fløj den "fattige spurv" højt op i årene "ned fra tag / med dugen til julegilde"!- Gjorde det noget? Ikke hvad julefryd angik. Og var det ikke en glæde siden at vokse til den rette forståelse? Jo da!

Derfor: Stands den skøre bevægelse, der kalder sig "Børn og kirke". I hvilken alder vil man have dem? Vuggestuestadiet med, eller blot indtil 7. klasse? – Hvorfor skal de forstå, hvad alligevel ikke kan forstås. Og lad så vore stærke, lødige, "uforståelige" salmer stå, hvor de står, og som de står.

Vi voksne nærer vores kristendom af dem. Børn kan gro til det samme – ikke mindst, hvis far eller mor tager salmebogen og laver "aftensæde" med at forklare deres indhold.

*Salmer direkte for børn bliver nødvendigt til makværk."*⁵

Det var tidstypisk, men også lidt morsomt, at han kunne mene sådan, eftersom Luther faktisk skrev *"Behold os, Herre! ved dit ord"* som en børnesalme, og Grundtvigs *"Dejlig er den himmel blå"* også er skrevet som en børnesalme. Ingemanns dejlige morgen- og aftensange er også skrevet til børn. Men det var jo til skolebrug i asylet! Riemann var imidlertid ikke alene om synspunktet. Da Hanne Hjørlund og Hanna Broadbridge fra Sct. Clemens kirke i Randers efteråret 1982, altså under arbejdet med sangbogen, spurgte biskop Herluf Eriksen, om de måtte lave et kursus om kirkeligt børnearbejde i Århus stift, svarede han nej. Men

⁵ Dansk kirketidende 15.4. 1980 s. 170-71.

så afholdt de bare et kursus om kirkeligt børnearbejde i Århus *amt* i stedet! Det kunne han jo ikke modsætte sig, for det var ikke i hans regi, selv om amtet og stiftet dækkede det samme område. Han blev klogere, det skal lades ham, for det var Herluf Eriksen, som siden opfandt og fik gennemført minikonfirmandarbejdet! Og det skal han kun have tak for.

I et brev kort efter, at jeg havde sagt ja, skrev jeg til Edith Aller: *"Opgaven er svær. For nogle år siden spurgte Evan Th. Vestergaard og Per Bucholdt Andreasen mig, om jeg ville være med til at lave et børnesalmebogstillæg. Jeg svarede nej med den begrundelse, at jeg ikke mente, at det kunne laves, fordi vi ikke havde tilstrækkeligt med godt materiale. Det mener jeg faktisk også stadig væk. Jeg stiller mig skeptisk over for, om vi kan finde tilstrækkelig mange salmer, som kan stå for en streng kvalitetsbedømmelse. Det er meget lettere at lave en sangbog, for den giver sig ikke ud for mere end det, den er. Men et salmebogstillæg!! Med børnesalmer – for første gang i Danmarkshistorien. Gribbene er allerede lettet.*

Men jeg kommer alligevel med stor spænding. For jeg synes, at det er en meget spændende opgave. Og skulle vi komme til det resultat, at vi ikke kan løse opgaven, er det jo også et resultat. Og får vi en sangbog ud af det, så er det endnu bedre."⁶

Arbejdet med sangbogen

Vores kommissorium lød bl.a.: *"1. Udvalgets opgave er at samle og redigere et udvalg på ca. 50 salmer (det blev 108) til brug ved børne- og familiegudstjenester i det næste 10-år. 2. Salmerne skal være for børn indtil konfirmationsalderen. Det må kræves, at salmernes tekster og melodier er tilgængelige for børn inden for den nævnte målgruppe. Findes der tekster, som samtidig kan være af værdi for voksne, tildeles de en høj prioritet. 3. Samlingen af børnesalmer skal udgives som et salmebogstillæg. Dog bemyndiges udvalget til at gøre det klart f.eks. i et forord, at kriterierne for valg af disse salmer er anderledes end for salmer for voksne. 4. Udvalget skal afslutte sit arbejde i 1981 (det blev nu 1984). Kommissionen Børn og Kirke søger samlingen udgivet..."*

⁶ Brev fra Holger Lissner til Edith Aller af 28. 5. 1980.

Vi mødtes første gang 13-14. juni 1980 på Silkeborg højskole, og vi havde fået besked på hver især til Edith Aller at sende højst 15 salmer, så vi havde noget at arbejde med. Da jeg sendte mine femten, skrev jeg: *"Vi bliver i hvert fald nødt til at tage en ordentlig snak om børne-salmen og dens afgrænsning. Hvad betyder fortællingens fremtrædende plads i forkyndelsen for børn, når vi skal til at synge med dem? Normalt vil man jo netop sige, at en fortællende sang er en sang, mens salmen er tiltale, lovprisning eller troens refleksion. Men holder det for børnesalmen?"*⁷

Det endte med, at der til første møde blev samlet 61 salmer + 8 bordvers. Så der var stof nok at gå i gang med. Siden nåede vi op på næsten 500 salmer! Men det var bestemt ikke lige godt alt sammen. Og de første mange møder gik med at pejle os ind på, hvad en børnesalme er, og hvad det var for salmer, vi ønskede at tage med i bogen. For når kommissoriet sagde salmer *"indtil konfirmationsalderen"*, så gjaldt det altså ikke de salmer, som konfirmanderne skulle synge. De skulle lære at bruge de voksnes store salmebog. Men spørgsmålet er, om det er det rigtige sted at sætte grænsen. Om ikke skellet mellem børn og unge snarere ligger ved 11-12 års alderen. Så begynder børnene at orientere sig opad og føle sig voksne.

Denne afgrænsning kom til at volde os problemer senere i processen, måske klarest udtrykt i en protest fra feb. 1982 fra Johs. Kühle, som dengang var lærer på Haslev udvidede højskole og medlem af kommissionen for KFUM/K. Han skrev et diskussionsoplæg til de andre: *"... 2. 'Børn og kirke har med vægt talt om børn som fuldgældige og dermed ligeværdige medlemmer af den kristne menighed. Derfor kravet om både liturgier, bønner og salmer, som børn kan opleve som meningsfulde – altså et meget bredt forståelsesbegreb. Salmebogen er således udtryk for et forsøg på at nå børnene langt bedre end den gamle 'sorte' for voksne. Kommissionen var sig helt bevidst, at det måtte blive en vanskelig opgave, da den officielle kirkemusikforståelse ikke tillægger den moderne børnesalme nogen værdi. Følgelig blev det opgaven at samle de 50 bedste børnesalmer og i den forbindelse at fastlægge kriterierne for den gode børnesalme. – Herigennem skulle menigheden, som har været udsat for mange forskellige udgivelser af børnesalmer, finde et tilbud, som kan bære nogle år. Desuden skulle et vægtigt arbejde være gjort for at ændre den hidtil gældende kirkemusikalske praksis.*

⁷ Samme brev.

På baggrund heraf skal jeg tillade mig at hævde, at vi saver grenen over, som vi selv sidder på. Ved beslutningen om at medtage ungdoms- og voksensalmer i tillægget placeres salmer, som har sit tydelige udspring i ungdomskulturen og højskolesammenhæng, i barnekategorien. Tilsvarende placeres den gode barnesang i ungdomssammenhæng. Men at tage ungdomssalmer og anvende dem på børn, er præcist, hvad kommissionen har søgt at gøre op med i forhold til den "sorte" salmebog.

... Man kan da ikke som en seriøst arbejdende gruppe ophæve skillelinjerne mellem børnekultur og ungdomskultur" ...⁸.

Kommissoriet havde også bestemt, at hovedsigtet skulle være, hvad der kunne bruges i gudstjenesten. Derfor skulle aftensange ikke med, mente vi i begyndelsen. Men det endte alligevel med, at både *"Du, som har tændt millioner af stjerner"* og *"Nu går solen sin vej"*, som blev skrevet netop i de år, kom med.

Ved mødet i juni 1980 foreslog Edith Aller, at vi i arbejdet med konkrete tekster skulle gøre os følgende kriterier klart: 1) Genre. 2) Teologi. 3) Sprog og stil. 4) Barnets situation. 5) Adaption (passer denne sang til barnet?). 6) Musikken. De kriterier var nyttige, for at det ikke kun blev en mavefornemmelse, om vi kunne lide dem, men at vores vurderinger byggede på nogle solide overvejelser.

Vi besluttede også at bruge den samme karakterskala, som vi lærere på Løgumkloster højskole havde brugt med godt resultat ved udarbejdelsen af Løgumklostersangbogen: 5 = skal absolut med, 4 = skal nok med, 3 = skal måske med, 2 = skal nok ikke med, 1 = skal i hvert fald ikke med. Og karakteren gik på optagelsen, det vil sige, at en udmærket salme godt kunne få 1 eller 2, hvis den ikke egnede sig til den aldersgruppe. Det viste sig selvfølgelig gang på gang, at vi var uenige. På kryds og tværs, og der var mange 3-taller. Men meget afklaredes undervejs, og vi måtte jo argumentere for at nå frem til et resultat. Når vi ikke var helt enige om en salme, kom den *"op at hænge på lampen"*, dvs. så måtte vi overveje den videre og evt. bearbejde den.

I de fire år processen varede, ledte vi selvfølgelig bredt efter egnet materiale, og vi oversatte egnede børnesalmer fra svensk, norsk og engelsk. Vi fandt ud af, at der kun var få norske tekster, der kunne bruges. De norske børnesalmer syntes vi

⁸ Johannes Kühle, april 1982.

gennemgående var for fromme og for kirkeligt indforståede. Men i kraft af Egil Hovlands samarbejde med Britt G. Hallqvist blev Norge alligevel repræsenteret. Derimod var der langt flere svenske børnesalmer, der tiltalte os. Svenskerne havde været tidligt i gang, og salmer af Anders Frostenson, Britt G. Hallqvist, Lars Åke Lundberg, Margareta Melin og Tore Littmarck virkede på en helt anden måde nutidige og poetiske uden at blive klistrede. Navnlig sangbogen *Kyrkovisor för barn*⁹ var inspirerende, hvad tekster angår, hvorimod melodistoffet fra 60'erne virkede sært stift og fortidigt. Den sangbog kom til at betyde meget i Sverige og endte med bare at hedde *Kyrkovisor* på samme måde, som vores sangbog, som oprindeligt hed *Salmer og kirkeviser til brug for børne- og familiegudstjenester*, også bare kom til at hedde *Salmer og kirkeviser* i de følgende oplag. For man brugte den også til konfirmander, og de havde virkelig ikke lyst til at synge efter en sangbog, hvor der stod børn på forsiden.

Begrebet kirkeviser overtog vi fra svenskerne. Det havde den fordel, at så slap vi for at afklare, hvilke af sangene der var salmer, og hvilke ikke. Det var en tredje, mere rummelig kategori, og i visen er der plads til det fortællende. Men på en anden måde end de bibelhistoriske sange. Og visetraditionen er også friere for musikken.

Vi måtte selvfølgelig også tage diskussionen, om vi skulle tage et udvalg af Grundtvigs bibelhistoriske sange med, hvad der var kredse i baglandet, der ønskede. Det vedtog vi, at vi ikke ville, hvad vi også senere blev bebrejdet, også af taktiske grunde. For var det ikke at skubbe grundtvigianerne fra os på et tidspunkt, hvor nogle af dem var ved at opdage børnearbejdet? Men det var på grund af sprogtonen, selv om der er herlige vers og omkvæd i en del af dem, og på grund af den Aagaardske meloditradition, som syntes sært fortidig. Interessant er det, at da Kirkeligt Samfund i 1989 udgav et udvalg af Grundtvigs bibelhistoriske sange¹⁰, afholdt de en melodikonkurrence for at få nye melodier til Grundtvigs sange. Men de fravalgte bevidst rytmiske melodier til fordel for melodier af mere ”klassiske” komponister som John Frandsen, Fuzzy, Erik Haumann, John Wedell Horsner, Peter Møller, Per Warming og Ole Schmidt, altså konservatorieuddannede komponister. Jeg tror, at det var medvirkende til, at den

⁹ Udgivet på Verbum i samarbejde med Svenska Kyrkans centralråd, söndagsskolnämnden i 1960.

¹⁰ *Bibelhistoriske sange og salmer, Edition Egtved 1989.*

samling aldrig rigtigt slog an. Og da Jørgen og Marie Glenthøj året efter, i 1990, udgav en fyldig samling af især Grundtvigs *Bibelhistoriske sange om den gamle og den nye pagt*¹¹, holdt de sig stort set til de gamle melodier, og denne samling kom heller ikke til at spille nogen nævneværdig rolle. Det miljø, hvor den slags sange blev brugt, eksisterede stort set ikke mere.

Ligeledes kunne vi heller ikke bruge ret meget af det stof, som blev udgivet og brugt i søndagsskolerne i Danmark. Det var igen en anden tone, efter vores mening for det meste for sød og nedladende. Vi syntes ikke, at vi kunne sætte børn til at synge ”*Jeg folder mine hænder små*”, for børn vil ikke kaldes små. De er ”store”, selv når de kun er tre år. Det var også i de år, at Indre mission under Poul Langagergaards ledelse lagde afstand til KFUM&K og andre dele af folkekirken. Og det varede også mange år, før Indre Mission og søndagsskolerne begyndte at trykke mine salmer. Det viser lidt om de grøfter, der var mellem de kirkelige retninger.

Jeg kunne naturligvis ikke dy mig for at forsøge at skrive nogle af de sange, vi manglede. Set i bakspejlet kan jeg godt spørge, hvor klogt det var. Mens vi arbejdede med vores salmebog, oversatte jeg Lars Åke Lundbergs samling *Jorden är ett klot*¹², med en række søde småbørnssalmer, og der var flere af dem, vi gerne ville have med.

Vi arbejdede os støt igennem de mange salmer, vi fandt og skrev. Vi sang og læste, beskar og omarbejdede og vendte flere gange tilbage til dem, der havde fået 3, 4 og 5. Igen og igen. For jo længere vi kom ind i stoffet, jo mere forandrede det sig. Og vi.

Melodierne

En anden diskussion, som vi også måtte igennem, var den, om man kunne skrive nye børnesalmer til kendte børnesangsmelodier, som Dorte Roager gjorde, fordi det gjorde det så meget lettere at få børnene til at synge med. De børn, hun

¹¹ *Bibelhistoriske sange om den gamle og den nye pagt*, forlaget BHS 1990 og melodisamling 1991.

¹² *Jorden är ett klot, Verbum*, Håkan Ohlssons, Lund 1977.

arbejdede iblandt, kunne så få melodier, at skulle man få dem til at synge, var det meget lettere, når de kendte melodien i forvejen. Det var jo ikke børn fra kirkelige miljøer, og hvis man kun ser børnene engang imellem, er det meget vanskeligt at få indsunget nogle nye salmer.

Karen Horsens ved Vor Frelzers kirke i København, og senere domprovst v. Roskilde domkirke, holdt i 1977 et foredrag¹³ på DOKS' (Dansk Organist og Kantor Samfunds) stævne, hvor hun gjorde op med den indstilling, hun så hos mange, der lavede forsøgsgudstjenester. *"Det, som først og fremmest falder i øjnene, er da, at kravet om en let, underholdende, "populær" fremstilling af tingene i dag er så udbredt på alle områder, at det skulle være underligt, om man ikke også mødte det i det kirkelige regi. Vi gør ikke bare krav på at blive underholdt lidt engang imellem... Enhver, der vil lære os noget, eller have os til at interessere os for et anliggende, forventes at fremstille det, vi skal lære eller interessere os for, i en let underholdende, engagerende form. Kan han ikke det, er det hans egen skyld, at han taler for døve øren. Luther søgte en nådig Gud. Vor samtid kan evt. acceptere en underholdende Gud. "*

Det gjaldt også melodien. Hun skrev: *"Man kan ikke bare lade en arm ud af kirken og presse evangeliet ned i den i den formening, at formen er ligegyldig. Hvis menneskene i kirken hører et sprog og en musik, som de kender fra sammenhænge, hvor den ikke kræver at blive taget alvorligt, vil den også i kirken formidle den samme grundholdning: "Nu skal vi hygge os, venner, bare slap af og tag det roligt. Dette her er ikke alvorligt ment."*¹⁴

Det havde hun jo ret i. Der følger altid noget med, når man låner en melodi et andet sted. Når K.L. Aastrup skrev børnesalmer på *"En lille nisse rejste"* så fulgte nissen med. Og når Ruth Andersen skrev en børnesalme over lignelsen om det store gæstebud på melodien til *"Bamses fødselsdag"*, så var det svært ikke at komme til at smile og associere til *"Hip hurra for bamsefar, som er så sød og rar."* Det kan næsten ikke undgå at lede tankerne på afveje. Det mærker vi også, når vi f.eks. synger Paul Gerhardts salme *"Skulle jeg dog være bange"* (DDS

¹³ *Kirkens sprog – og hverdagens*, trykt i Organistbladet 1977 nr. 9 og Præsteforeningens blad 1977 nr. 46.

¹⁴ Citeret efter artikel i Kirkefondets mappe for Gudstjenestefornyelse 4, 12/78.

667), fordi den bliver sunget på melodien til *"Hjerte, løft din glædes vinger"*. Den får en duft af jul og grantræ, selv i juli måned.

Så vi måtte have nye melodier til nye tekster. Vi begyndte at indhente melodier til de tekster, vi syntes kunne fortjene en ny og bedre melodi. Vi henvendte os til komponister som Ulrik Rasmussen, Christian Alvad, Frode Bitsch, Chr. Vestergaard Pedersen, Henrik Fibiger Nørfelt, Asger Pedersen, Hans Henrik Ley, Peter Møller og Erik Sommer. Ikke alle var lige begejstrede for opfordringen. En skrev til mig: *"Forundret over – og lidet inspireret af den familiære henvendelse vedrørende melodier til "Børn og Kirke" – hvem henvender man sig til? Er det en aftalt gruppe, som jeg skal akceptere at være medlem af?! ----"*¹⁵

Lidt mere sved det venlige svar, jeg fik fra Anders Koppel: *"Desværre ser jeg mig ikke i stand til at arbejde med det, da den form for kristen tryghedssøgen, der er i de fleste af teksterne, ligger mig og mine børn fjernt. Men tak alligevel. Med venlig hilsen fra Anders Koppel."*¹⁶ - De tekster, han havde fået, var *Båden* var så lille. *Dåbslyset*. *Kære Gud, jeg er så bange*. *Gud, min far*. *Jesus og hans venner*. *Vi spreder, hvor du samler*. *Gud, vor far og skaber*. *Vi tror på Gud*. *Hvem har skabt den varme sol*. *Den rige bonde*. *Tusind stjerner glimter*. *At holde en sten i hånden*. *Hvem er det, der kommer på vejen*. *Ikke en spurv*. *Der findes børn på jorden*. Salmer, der alle kom med i sangbogen.

Havde han ret i, at sangene udtrykte en kristen tryghedssøgen, så det var for meget? Vi syntes ikke, at det gjaldt for alle salmerne. Men sådan oplevede han dem i hvert fald. Edith Aller havde flere gange talt imod en Gud-passer-på-os-teologi. Men må en børnesalme ikke indgyde børn en tro på, at deres Far i Himlen ser dem og passer på dem? Altså den kristne forsynstanke. Det var et godt spørgsmål at få stillet i vores arbejde.

Vi stod også over for et andet problem. Børnesalmer er mange ting, alt efter hvilken alder vi tænker på. De helt små kræver ét, de større noget andet, og konfirmanderne noget tredje. Hvad gør vi, når vi til børnegudstjeneste har en menighed, hvoraf kun ca. 20 % er i stand til at læse så hurtigt, at de kan følge med i en sangbog? Så hjælper det kun lidt at vælge *"Op al den ting"*, for børnene står

¹⁵ Brev til mig, 3. marts 1982.

¹⁶ Brev til mig 9.3.1982.

af allerede i 2. vers, hvis de overhovedet kender den. Så vi ledte efter salmer med omkvæd eller ekkosange, hvor en forsanger sang for, og børnene svarede som et ekko, som f.eks. *"Vi vil synge højt"*, for så kan selv små børnehavebørn være med.

Der blev skrevet mange melodier til os i den periode, også gode melodier, og så måtte vi vælge, for vi kunne kun bruge én til hver tekst. Og jeg vidste fra Peter Møller, at han blev ked af det, når hans melodier ikke blev valgt, f.eks. den til salmen om de handicappede børn *"Der findes børn på jorden"*, idet han selv havde en handicappet søn.

Diskussioner om enkelte salmer

Det var meget arbejdsomme møder, men også vældig sjove. Og ind imellem møderne var der talrige telefonmøder. Vi kunne føre lange debatter om et ord eller et vers, eller alderstrinnet. Eller teologien. Og melodierne! Om *"Dine hænder er fulde af blomster"* hed det: *"vedtaget – men versionerne svirrer... og simrer stadig."* - Et andet eksempel: *"To nye melodiforslag foreligger (Werner Fischer og Axel Madsen) MP og EG prøver melodierne af på børn. EH videre med teksten."* - Om Britt G. Hallqvists *"Gud fik en ide en dag"*, som havde fået karaktererne 5, 4, 1, 3 under vurderingerne, står der: *"Stærk tvivl om den skal med."* - *"Vi hænger op en adventskrans"* fik noten: *"Min kordegn kalder den 'Bal i den borgerlige' på grund af 'vi glæder os til juledans.' I Norge har de også strøget dansen. Er det pedanteri, eller skal vi tage det ufarligere, som Svein Ellingsen har valgt 'Vi glæder os i lysets glans'?"*

Et af referaterne slutter med følgende ord:

*Og så var tiden fløjet,
mens vi har os fornøjet
og slidt som fem små heste,
og gjort vort allerbedste –
og vrøvled vi lidt rundt, vi
i det punkt ligned Grundtvig!*

N.F.S.H.L = Nu Får Salmehistorien Hvile Lidt.

En gang i 1981 kom Edith Aller lidt betænkelig med en salme, hun havde skrevet om børns angst. Hun, som ellers ikke skrev salmer, havde prøvet at sætte ord på den angst, et barn kan føle over for de store problemer, de voksne snakker om. Og

hvad er der at svare, når det skulle være med barnets ord?

*Kære Gud, jeg er så bange
for, hvad der vil ske med mig.
Hvad hvis der blir krig i Danmark,
måske her på vores vej?
Gud, vær min hjælp, min hjælp alle dage!*

*Hvad hvis jeg blir helt alene
uden mor og uden far?
Hvad hvis jorden den går under
så vi ingen steder har?
Gud, vær min hjælp, min hjælp alle dage!*

*Hvad hvis jeg blir syg og fattig
sådan som så mange er?
Hvad når jeg skal være voksen,
kan jeg klare alt det der?
Gud, vær min hjælp, min hjælp alle dage!*

*Jeg har hørt at dem i kirken
sir at du er vores far,
at du aldrig vil gå fra os.
Gir du også mig det svar?
Gud, vær min hjælp, min hjælp alle dage!*

*Kære Gud, jeg er så bange
for, hvad der vil ske med mig.
Lover du at jeg må altid
altid være barn hos dig?
Gud, vær min hjælp, min hjælp alle dage!*

Den salme kom vi til at diskutere meget, for er det rigtigt at sætte børn til at synge om en angst, som de måske, måske ikke har, men eventuelt ville få af at synge den. Meningerne var stærkt delte. Også når vi under foredrag prøvede nogle af salmerne af. Nogle syntes, at det var vigtigt at sætte ord på så vigtigt et emne. For

mange børn er jo bange. Den kolde krig var i fuld gang. En flok, jeg talte til på Præstehøjskolen, som arbejdede med børnegudstjenester, blev meget ophidsede. Jeg forsøgte at referere ophidselsen til de andre således: *"Den var direkte farlig, det var psykiatrisk vold, det var amatørsjælesorg osv. Hvis den kom med i salmebogen, så kunne de slet ikke anbefale bogen, og hvis den sangbog blev brugt, ville en af dem gå i en anden kirke. Stur stur nummer. Hvis jeg skal koge det ned på et plan, hvor vi kan bruge det, så går kritikken på det samme som i Vork: at salmen er for god, den er for direkte, fremkalder angsten ved at sætte den på ord, men ikke gør nok ved den. Omkvædet er ikke stærkt nok til at behandle angsten, når sangen har kaldt den frem. ... Det er klart, at det vækker eftertanke, når ingen i den flok, som alle har holdt børnegudstjenester (måske med undt. af Anna Sophie Seidelin), mener, at den er for farlig og ikke brugbar."*¹⁷

Vi overvejede også stærkt, om den sidste linje kunne finde en bedre formulering, for det er jo ikke barnesprog. Men det kunne vi åbenbart ikke, desværre. Jeg prøvede så som et indlæg i samtalen nogen tid efter at komme med endnu en salme om angst *"Jesus var bange"*. Her prøvede jeg ikke at sætte mig i barnets sted, men at sige som Bjarne Jes Hansens sang *"Vi voksne kan også være bange"*. Edith derimod prøvede bevidst at ramme barnets sprogtone, hvad nogle mente, at hun ikke gjorde, i hvert fald ikke i omkvædet, men at hun kun skrev, som voksne tror, børn tænker og taler. Begge sangene kom dog med. Men diskussionen afspejler det problem, at en salmedigter altid lægger andre sine egne ord og tanker i munden, og vi er ikke ens.

En interessant del af arbejdet var at skrive til forskellige digtere og at få dem til at godkende de oversættelser eller ændringer, vi havde lavet. Langt de fleste var meget imødekommende. Her et eksempel på et brev fra Joh. Johansen: *"Kære Holger. Mange tak for dit brev m.m. I sproget spejles sindet. Derfor er der så mange nuancer, så megen usikker famlen, så megen usikkerhed. Min usikkerhed går altid på det sanglige, da jeg, som du ved, ikke er særlig musikalsk. Den egenskab deler jeg med min og din store forgænger, Nik. Fred. Sev. Det er jo et under uden lige, at han har lavet noget af det fineste sangligt samt noget af det ræddeligste sangligt – underet er, at det står side om side. Jeg er ked af, at Grundtvig (som Poul Borum, han ved dog besked, kalder den største og bedste*

¹⁷ Brev fra mig til de andre tre, 23. nov. 1983.

digter i Danmark) er blevet så cementeret sakrosant (sic) af grundtvigianerne (jeg kalder gerne mig selv "grundtvigsk) og de imponerede medløbere.

Tak for dit brev. Jeg synes, vi skal snakke mundtligt derom på Langeland, idet vi er på "Christianssæde" i week-enden – planlægger det allenfals.¹⁸

Som du også har lært den møjsommelige lektie, at andre ser mere uvildigt på ens ting end man selv, sådan prøver jeg også at lære den, og jeg har såmænd ikke så meget imod de foreslåede ændringer, sådan umiddelbart og hastigt bedømt. Selv de store kanoner har jo været ude for redaktionelle ændringer...¹⁹

En af de tekster, vi kiggede på, var hans "Du, som har tændt millioner af stjerner", hvor jeg foreslog ham nogle ændringer, som han godtog, og han rettede den til, og derfor er der to årstal på den i salmebogen. Heldigvis lyttede han ikke efter alt, hvad jeg sagde, for jeg skrev også: "Og på melodiområdet er vi (i udvalget) uenige, for FDF'erne vil have Erik Sommers melodi, men vi andre synes, at den i hvert fald skal have en parallelmelodi, som er bedre."²⁰ Det var vel nok godt, at han ikke fulgte det råd! Hvorfor vi tænkte sådan, kan jeg ikke huske. For det er netop den indsmigrende melodi, der har gjort den så elsket. Måske var vi for bange for, at den skulle blive sentimental. Jf. Mogens' Hansens udtalelse senere i artiklen.

Venlig var også Margareta Melin, da jeg havde tilladt mig at udvide hendes lille sommervise på to vers "Min Gud, jag är lycklig och glad" med tre vers, så det blev en helårssang, men med stjerner ved de oprindelige vers, så den stadig kunne synges, som hun havde tænkt. Hun svarede: "För sommarvisan som blev en året-runt-psalm har Du mitt fulla gillande. Det är väl så, livet ska levas – inte pressas in i givne former och formler utan utvecklas, omformas efter sin egen inneboende kraft. En översättare ska inte bara vare ett opersonligt medium – tycker jag – utan själv ta ansvar för tolkningen till det egna språket. Du får alltså ta det slutgiltiga ansvaret för den danska texten... sedan jag fått ge mina synpunkter och förtydligat mina avsikter."

¹⁸ Joh. johansen og hans kone havde sommerhus 3 km. fra vores.

¹⁹ Brev til mig af 24/7. 1982.

²⁰ Brev til ham af 22/ 7 1982.

Men hun kunne ikke acceptere, at jeg havde oversat ”Gud bor i ett ljus, dit ingen kan gå / Gud kan vi ej se och inte förstå” med ”Gud bor i et lys, som ingen kan nå. / Gud er meget større, end vi kan forstå.” ”Jag skulle inte vilja att något säjs om Guds storhet. Det hör inte hemma i det här sammanhanget. Större leder in i ett tvivelaktigt kvantitativt tänkande. Vad vi inte kan se och förstå och komma åt är själva hans väsen och vara.” Så jeg måtte bruge ”ej”, hvad jeg ellers ikke ville: ”Gud kan vi ej se, ej heller forstå.”

Vi var ikke i tvivl om, at vi skulle have ”Tak, Gud” med, men hvilken oversættelse? Der forelå en 3-4 stykker. En af Ruth Andersen, som Erik Ågård havde arbejdet videre på, en af Birger Jonassen, som Hans Anker Jørgensen havde skrevet om, en af mig, som gjorde Ingrid Schrøder-Hansen så irriteret, at det endte med, at hun brugte en hel nat på selv at lave et forslag. Det blev hendes, vi tog med i sangbogen. Hun skrev: ”Jeg har fået fat i den tyske tekst, og kan godt se, hvad du mener, når du siger, at den gamle oversættelse (Ruth Andersens og Erik Ågårds (HL)) mere var en gendigtning end en oversættelse. Men hvad skal man være mest loyal mod, når man oversætter: sprogtonen, konkrete ord og eksempler, balancen mellem konkrete og abstrakte, teologien, ordenes associationer til kirkesprog eller hverdagssprog, hele sangens atmosfære af umiddelbarhed, det letløbende sprog, - eller hvad? For det hele kan man vel ikke forlange at få med ved en oversættelse. Skulle det endelig træffe sig, at man finder et dansk ord, som har den samme værdiladning som det tyske, så ville det være et sært sammentræf, om det også rimer og rytmer! Du har prøvet at lægge dig meget tæt op ad det meningsmæssige, men det synes jeg er sket på bekostning af alt for meget andet. Du nævnte, at det fine i den tyske er det letløbende sprog. Jamen dit sprog er ikke blevet letløbende. Det er igen mig-dig-rammen, der spøger. Og så dine omvendte ordstillinger, som jeg før har brokket mig over, jeg tror de betyder mere for sangens hele atmosfære, end du hidtil har villet give mig ret i. Og så har du opgivet balancen mellem konkrete enkeltheder og brede formuleringer, det er ellers det, der giver de gode spændinger i den tyske tekst, overraskelserne.... hellere svaghed og styrke end pænhed, og alt i alt synes jeg nok, at din er for pæn og ufarlig...”²¹

Det slår mig nu så mange år efter, at den måde, vi gik til teksterne, kritiserede hinanden og diskuterede teologi og sprog dengang i firserne, gav mig noget med i

²¹ Udateret brev til mig, velsagtens fra 1982.

bagagen. For sådan er det også, at vi arbejder sammen i ”Holgerbanden”, gruppen af salmedigtere og komponister nu 30-40 år senere, og det bliver salmerne kun bedre af, selv om man får lidt knubs og skrammer i den ømme hud.

En vurdering

I august 1982 sendte vi materialet til en foreløbig vurdering hos forskellige fagfolk, deriblandt Mogens Hansen, der var en af pionererne med børnesalmer og børnegudstjenester, men også var konsulent for Haases forlag. Det var ikke just opmuntrende, men tankevækkende, hvad han skrev til os, og jeg tager hans indlæg med, fordi det rummer så mange principielle overvejelser. Også selv om jeg både dengang og nu synes, at hans kritik ikke var helt retfærdig, men han havde også ret et godt stykke:

”Musikken: Det ord, som dækker bedst, er vist, at jeg er ked af det. ...

Kort sagt: Jeg synes I sætter jer på børnene og deres oplevelse af sang og musik. I vælger én ganske snæver, magister-musik-stil, og så skæres alt til efter den. Dels ved de folk, I henvender jer til (som hovedtræk). Dels ved det, som i det hele taget synes at være taget med. Hele den tradition, der kunne kaldes dels folkemusik-orienteret / fællessangsorienteret og hele den nyere børnesangstradition er der stort set ikke taget hensyn til. Hvis jeg skulle sætte navne på, så er det Bjarne Jes Hansen, Povl Kjøller og så selvfølgelig skole-grupper fra Hornum? til Vesterbro Ungdomsgård. Plus masser af sanglæreres arbejde... Måske kan problemet bedst illustreres med en replik fra en af Holgers og mine utallige diskussioner herom: Jeg kan ikke få mel. ud af mit hoved, og det er jo et dårligt tegn... Jeg FORSTÅR ikke sådan en sætning.

Og netop i forhold til børnesalmer, i hvert fald småbørns-ditto, er det en sætten sig på de arme unger. For netop her er FÆLLESSANGSPRÆGET HELT AFGØRENDE. OMKVÆD, venner, ENKELHED i tanke og masser af gentagelser. Vi SKAL ikke synge dogmatik med dem. Vi skal give dem en fællesskabsoplevelse, som knytter sig til et indhold af kristelig art, ja, men gudstjenesten er ikke alene i ordene i salmen, den er i helheden... derfor er salmer skabt som en helhed af tekst og musik som regel altid de bedste.

Lisså grufuld som den der Egtved-trad. (undskyld det er nemmest med klicheer og overdrivelser) er, lisså grufuld er det, der bare sætter lidt 7/9 akkorder på og

synkoperer på en eller anden måde, og så kalder det rytmisk til det meste banale pjat. Og det er vi gode til i kirkelig trad. i disse år...

Hvorfor vil I ikke acceptere en forskellighed på de dele? Er I virkelig så sikre på jeres egen holdning og baggrund? Det tør ikke engang jeg være... ha-ha ...

Prøv for resten at tælle efter, hvor mange mol-prægede mel., der er. Svenskerne ligger i spidsen tror jeg. Og så i d-mol, selvfølgelig.

Vær MEGET varsomme med tonehøjden. Den skal mindst en terts lavere, end man tror. I MÅ ikke begå Koralbogsfejlen også. Salmerne skal synges af børn uden kor-træning eller sangtræning i det hele taget. Det må hele tiden være udgangspunktet. Så kan man da godt nede i et hjørne lege med en overstemme, men sommetider føler jeg, at I går ud fra børnekor-stadet.

Selv om det måske ikke er, hvad I især spør mig om, så er mit grundsyn på oplevelsen af musikken i det, jeg har set: Skuffelse, vrede og ærgrelse over, at magistrene endnu engang sidder og filer, i stedet for at lade noget af det blomstre, som vitterligt findes.

Giv dem musikalske OPLEVELSER gennem fællessangen. Men lad der også være viser, som netop ikke egner sig til fællessang, men gør opmærksom på, at man godt kan synge en salme ved at lytte til en der synger, og så måske synge med på et omkvæd.

Jeg ved godt, at det her er nemt at sige/skrive. For hvem kan lave den slags melodier? Det er ikke min opgave at gå i detaljer her, så havde jeg været med i komiteen, men jeg vil påstå, at I har været underlagt det Laubske syn: Kun den der er barn af huset kan skrive salmemelodier....

Teksten

Først: For mig er det ganske klart, at den rigtige børnesalme er en helhed af tekst og melodi. Alt for mange synes ikke at være det. Det er noget med at sprogtone og musiktone skal forholde sig tidsmæssigt, farvemæssigt og oplevelsesmæssigt ens til hinanden. Det er banalt at fremhæve det, men jeg synes altså, det er nødvendigt.

Forkyndelse for børn er for mig langt mindre intellektuelt og dogmatisk funderet, end når vi taler om alm. forkyndelse... hele dogmatikken skal simpelthen ikke med i forhold til børnene. Sagt på en anden måde: Der er visse sider af Jesu budskab, som skal særlig meget og særlige ofte tages i anvendelse overfor børn. Og når vi

så ved hvad det er, så er der også tale om særlige vinkler og særlige "betoninger" af disse sider af budskabet.

I forhold til børnesalmer betyder det, at vi har brug for salmer, der bygger med på dette. Forståelighed er ikke væsentlig, i hvert fald ikke nær så meget som vi vist troede for ti år siden (jeg troede...) Derimod er OPLEVELSE-TILEGNELSE-RELEVANS-FUNKTION vigtige ord for mig.

Oplevelse, det betyder bl.a. gode historier. Og her er vi jo på god grund med masser af muligheder i det bibelske stof... Og det er der alt for lidt af i udvalget, synes jeg...

Tilegnelse, det betyder noget med, at barnet ikke skræmmes af salmens ydre: Sprog, længde, billedverden, hastighed i "fortællingens" fremskriden. Alt gentagelse og en gang til gentagelse, gerne i variationer og med omkvæd. Den bedste børnesalme er stadig: Krist stod op af døde... på trods af dens svære ord....

Oplevelse, det betyder overensstemmelse med barnets egen verden og egne spørgsmål til tilværelsen. Her er Britt Hallqvist jo strålende... men stort set også kun hun. Aktualiseringssiden af salmefunktionen tror jeg er ekstra vigtig i en børnesalme... læg vægt på de expl. der jo er på sådant i jeres udvalg.

Funktion betyder om børn kan li at synge den, mel og sprog i sin helhed, og om den kan bruges i en gudstjenestesammenhæng. Det nytter intet, om de andre hensyn er tilgodesete, hvis ikke det fungerer. Dorte Roagers Midt i en ørkens sand er et godt eksempel på en funktionssalme, der mangler en mængde andre kvaliteter, men har denne, og så er det fint... Mon I overhovedet har brugt ordet funktion eller noget der ligner det i jeres diskussioner? Der er meget lidt synligt resultat i udvalget... desværre.

Salmer opstår der, hvor en ny teologi trænger sig på. Det er en gammel sandhed. Og vor tids nød er, at vi ikke har noget nutidigt nyt at sige. Det gælder også for børnene. MEN fortidens synder ligger hårdt på os. De sødladne, moraliserende forkyndere og dermed salmer, som vi – kære jævnaldrende – er præget stærkt af, kræver af os, at vi gir børnene noget andet at tygge på/ synge på, selv om vi egentlig IKKE har det væsentlige at give dem af nyt. Igen må Britt nævnes. Hun tænker originalt og kunstnerisk, og derfor kommer der de gode salmer ud af det, som der gør. Jeg er med andre ord bange for, at vi slet ikke har det store behov for nye børnesalmer, som vi troede, og som er grunden til at I er nedsat.

*Mit generelle forslag er derfor: Lad kun det være med, som presser sig på med livets ret... Også selv om det kun betyder 50 numre... eller 25... Og lad være med på ulykkelig kommissionsvis at skære en hæl og klippe en tå. Den medierende holdning er i denne sag døden. Lad de markante ting komme til orde. Til modsigelse eller til opbyggelse. Og end så med at sige til jeres "arbejdsgivere" og til den undrende verden: Det er hvad der er gehalt i. Der findes ikke mere... færdig. Ellers låser I os fast for fremtiden, og det er synd for vore børnebørn*²²

Læst nu 38 år efter må jeg give Mogens Hansen ret i de fleste af de principielle udsagn, og vi var heller ikke uenige med ham. Vi syntes dengang, at vi havde taget mange af dem med i vores overvejelser. Men måske var i hvert fald nogle af os for gamle? Musikalsk set. Født på den klassiske side af kulturkløften, og alle børn af huset sprogligt set. Hvis vi skulle have fulgt ham, skulle vi enten have nedlagt os selv, eller fulgt det sidste råd om at skære sangbogen ned til noget meget kortere. Det gjorde vi ikke. Måske var det også uheldigt, at jeg både var så aktiv som sangskriver og som udvalgsmedlem. Der er nok en rimelighed i, at salmeskrivere ikke skal være med i salmebogskommissioner. Men det har jeg altså ikke levet op til, hverken dengang og siden, og det har præget de sangbøger, jeg har været med til at udgive, på godt og ondt.

Overvejelser

I sommeren 1982 havde vi nogle overvejelser, om vi skulle tage et udvalg af børnevenlige salmer med fra salmebogen, så man ikke skulle bruge to salmebøger i forbindelse med børne- og familiegudstjenester. For samtidig med vores arbejde var der på Præstehøjskolen et udvalgsarbejde om børne- og familiegudstjenester, og det kunne vi være gået i samarbejde med. Vi lod dog være, dels fordi vi ikke helt følte os på linje med medlemmerne af det udvalg, dels fordi vi ikke brød os om, at de bare kom og overtog vores arbejde og sandsynligvis ville lave det om. Det var måske også medvirkende til, at Det kgl. Vajsenhusets forlag ti år senere, i 1993, udgav *Gud ske tak og lov*. *Den Danske Salmebog for Børn og Unge*, der netop gør dette.²³

²² Notat fra Mogens Hansen, fra 17.8. 1982 sammen med en gennemgang af de enkelte numre.

²³ Se artiklen om *Gud ske tak og lov* af Margith Pedersen i Salmedatabasens artikelserie.

En anden overvejelse var, om der skulle illustrationer med i sangbogen. Vi ønskede i udvalget, at den fik mange illustrationer, ja, blev gennemillustreret. Men her løb vi ind i stærk modstand fra et enkelt medlem i *Kommissionen Børn og Kirke*, som var vores arbejdsgivere. Hun holdt hårdnakket fast ved, at hvis der overhovedet kom tegninger i bogen, ville mange, mange præster og andet kirkefolk afvise den som ”barnagtig sangbog” eller lignende, og derfor ikke købe/bruge den. Vi var overbeviste om, at det var forkert, men kunne intet gøre. Og det viste sig også senere at være en fatal fejltagelse fra hendes side.

Jeg oplevede gang på gang, at minikonfirmanderne netop valgte de salmer, der var tegninger ved, for de satte kød på sangene. De var lette at huske. Der kunne de se sig selv. Men vi fik kun lov til at få otte småbørnssalmer illustreret mod, at det skulle stå i forordet, at det ikke var illustrationer, men en pædagogisk hjælp til læsningen! Det glemte vi!

Kommissionen vedtog også, at det skulle være Per Illum, som havde tegnet til den røde Salmer, der skulle spørges først, fordi ”hans streg egner sig særligt til små tydelige tegninger, og fordi han i forvejen var indforstået med kristendom og pædagogik”. Det var vi heller ikke enige i. Og det blev heldigvis ikke ham, men Henning Aardestrup, der fik opgaven, og han havde en meget mere børnevenlig og humoristisk streg.

Det var aftalen, at det skulle være P. Haase & Sønns Forlag, der skulle udgive den, for det gav den en vis pondus, da det var det forlag, der på det tidspunkt var Vajsenhusets forlængede arm som udgiver af salmebogen. Men det fungerede meget langsomt. De havde vist nogle overlevelseshenvisninger, og de havde slet ikke erfaringer med at udgive noder. Det første forsøg var under al kritik. Så vi overvejede, om vi skulle skifte forlægger, forhørte os også hos Edition Egtved, om de kunne sætte noderne. Men vi blev hos Haase mod, at de ansatte Werner Fischer Nielsen, Margith Pedersens mand, i en halvtidsstilling som renskriver og koordinator og til at indhente tilladelser fra ophavsmændene, og det hjalp på processen.

2 Nu er det lyst igen
og sol er oppe,
verden blir til mens jeg ser mig omkring.
Det er en fin dag i dag,
det er en dejlig morgen,
og tænk, der sker så mange ting.

Et kapitel for sig var, hvorledes tegnsætningen skulle være i bogen, om det skulle være de enkelte digteres måde at sætte tegn på, eller vi skulle ensrette tegnsætningen. Edith Aller gik stærkt ind for forståelseskommatering, og det endte det med, da vi andre ikke gik så højt op i det.

Vi drømte om, at sangbogen kunne blive færdige til Danske kirkedage i Silkeborg 1983, men det kunne ikke lade sig gøre. Der var for mange løse ender, og vi ville gerne have melodibogen ud samtidig med sangbogen. Så sangbogen udkom sommeren 1984 og melodibogen først i 1985.

I februar 1984, hvor bogen sådan set var færdig, fik Erik Norman Svendsen, der på det tidspunkt var generalsekretær for Kirkefondet, og som kort forinden havde været med til at redigere 78-tillægget, lov til at se manus, og han gav endnu en omfattende kritik af bogen: *"Jeg har meget godt at sige om den nye sangbog, og jeg tror den vil udfylde en reel mangel. Personlig havde jeg nok foretrukket en salmebog med både nye og gamle salmer, så børnene og de unge ikke skal sidde med to salmebøger. Min hovedindvending går imidlertid på antallet af nye salmetekster og melodier. Jeg synes, det er alt for stort, når man betænker, at børnene og de unge også skal lære de bedste af de gamle salmer. Derfor vedlægger jeg mine kritiske kommentarer, så I kan se hvilke jeg mener, man kunne undvære. Både af hensyn til antallet og på grund af de pågældende teksters kvalitet."*

Og så pegede han på 23 salmer, som godt kunne gå ud, og han tilføjede: *"I øvrigt mener jeg, at der er for mange salmer af Britt G. Hallqvist. Nok er hun god – af og til virkelig god – og original – men alligevel! Hurtigt optalt er 23 tekster ud af 109 af hende. Og så næsten på én gang! I Sverige har de dog fået hende ind over betydelig længere tid, ligesom de arbejder med børnekor etc."*

Jeg takkede ham pænt, var ikke enig med ham i alt, men dog i en del, og sluttede: *"Skulle vi have været skrappere? Ja, måske. Men vi kunne bare ikke blive enige om, hvad der så skulle ud, og så blev den så stor. Ak ja!"* - Både blandt os fire og de kritikere, der fik lov til at se den før og efter udgivelsen, var der stor uenighed. Anderledes kan det ikke være. Enhver har sine likes og dislikes, og enhver sangbog er et kompromis mellem forskellige hensyn og sympatier. Det er altid lettere at kritisere end afgøre uenigheder. Vi kunne heller ikke gøre den bedre end det materiale, der forelå.

Modtagelsen af sangbogen

Sommeren 1984 udkom bogen endelig med titlen *Salmer og kirkeviser, til brug ved børne- og familiegudstjenester*. Da den siden kom i andet oplag, slettede vi eftersætningen, ligesom det var sket for dens forgænger i Sverige *Kyrkovisor för barn*. Den var bundet ind i et pænt, stærkt og orange lærredsbind, som kunne og skulle minde lidt om Seidelinernes oversættelse af Det nye testamente²⁴, og den holdt godt i brug. I de følgende år var vi alle fire rundt for at fortælle om bogen og udbrede kendskabet til de nye salmer. Vi havde vist alle et classesæt, som blev godt slidt, og stort set godt modtaget. Undtagen, når vi var på Præstehøjskolen i Løgumkloster. Dér kunne følelserne gå højt. Lisbeth Smedegaard fortæller fra en senere lejlighed: *"Jeg var sammen med ham (dvs. Holger Lissner) og Edith Aller blevet inviteret til Løgumkloster for at præsentere nye salmer for nogle præster. Da vi havde fremlagt og kommenteret de medbragte tekster, blev vi bedt om at vente uden for døren, så præsterne kunne udtale sig mere "frit," og der stod vi så som tre uartige børn og kikkede på hinanden. Når jeg tænker tilbage, tror jeg nok vi var lidt blege alle tre, og modtagelsen var heller ikke positiv!"*²⁵

Sangbogens første oplag var på 10.000 eksemplarer, og sangbogen kostede 69 kr. I brev af 10. dec. 1985 fortæller Niels Jørgen Haase, at halvandet år efter udgivelsen var der solgt 9.718 eksemplarer af første oplag, og forlaget har 314 tilbage, og de havde trykt andet oplag på 7.000 eksemplarer. Melodibogen blev trykt i 1200 eksemplarer, og den havde de kun solgt 221 eksemplarer af. Så har de næppe lidt tab, for selv om vi drømte om at søge fondsstøtte, så blev den udgivet uden, og det var forlaget, der bar den økonomiske risiko.

Det kan ikke undre, at bogen fik blandede anmeldelser alt efter, hvem der anmeldte den. "... med *Salmer og kirkeviser* præsteres et virkelig helhjertet forsøg på sprogudvikling for børnenes kristne sang – et forsøg på at sammenstille Bibelens og barnets verden – og det er prisværdigt. Men som sagt mener jeg også der er nogle steder hvor man har leflet for det platte barnesprog, som slet ikke hører hjemme i denne sammenhæng. Som eks. blot nr. 37 "Augustus han var kejser" (en julesang), fra vers 2: "Til hver sin by man rejste af sted i fuld galop.

²⁴ Det NYE Testamente, oversat af Anna Sophie og Paul Seidelin, Det danske Bibelselskab, København 1974.

²⁵ Fra *Det er livet, der vil leves. Festskrift til Holger Lissner*, Syng Nyt 2018, s. 184.

Det gik til skattevæsenet, der sku man stille op." Som modstykke vil jeg så gerne nævne Ellen Lissners bearbejdelse af nr. 49 "Hvem er det, der kommer på vejen" (Jesus velsigner de små børn). Den er i børnenes verden, og den lyser af varme/poesi og respekt for evangeliet. "Hvem er det, der kommer på vejen / med sollysets glans i sit hår. / Hør, det er da mesteren, Jesus. /Kom med hen til ham, før han går. // Og pigerne glemte at sjippe / og drengenes leg gik i stå, / mens mødre stimlede sammen / om Jesus med alle de små." (Bo Roswall i Unge Hjemts blad)

"Johannes Johansens sprog er poetisk. Det er en kunst at skrive enkelt uden at forenkle. Det lykkes fuldt ud i "Hør, hvor kirkeklokken synger" (nr. 14) og i nr. 16 "Vi kommer til din kirke, Gud". Også i påskesalmen "Det var en søndag lys og grøn" (nr. 58) og pinsesalmen "At pinsen den er lysegrøn" (nr. 68) løfter Johannes Johansen tonen – salmetonen – over det almindelige skriveri. Det er salmetonen. ... Der er selvfølgelig også nogle enkelte salmer, som synes overflødige, og enkelte linjer, der opfattes som floskler, f.eks. sætningen som "Du er på den grønne gren" og "Den ler dog bedst, som ler som den sidste". Vi får også "lammesteg og fløderand"; det er til smilet og nok ikke værst." (Erik og Else Koch i Kirkeligt Centrum 4/ 84)

Kaj Mogensen skrev en grundig og saglig anmeldelse i Hymnologiske meddelelser 1984/4 s. 239-46, som jeg meget kan anbefale at læse pga. dens principielle bemærkninger. Han var utilfreds med, at der ikke var taget salmer fra salmebogen med, så der enten skulle kopieres (hvad der selvfølgelig er blevet), eller man skulle sidde med to salmebøger. Der er for få bibelhistoriske sange til Det gamle testamente, også af Grundtvig, og for få julesalmer og –sange, når der nu i talrige skoler holdes fast ved den årlige julegudstjeneste.

Men han kalder den *"En smuk og læsevenlig publikation, der i forhold til eksisterende børnesalmebøger er en klar forbedring.... Redaktionen har gjort sig store anstrengelser for at bogen også kan bringe sange og salmer for mindre børn, der ikke kan læse. Der er salmer med omkvæd, der hurtigt kan læres udenad, og der er ekkosange, der synges ved, at en forsanger synger hver linje for, hvorefter børnene/menigheden gentager linjen.*

Børnesalmen kunne lære meget af Jesu lignelser. I Jesu lignelser postuleres aldrig Gudsrigets komme, men Gudsriget kommer i og med den gode historie og det levende billede. Guds nærhed i salmen og gudstjenesten er ikke et spørgsmål om, hvor ofte det postuleres i teksten, men om tekstens poetiske kvaliteter... De bedste

er efter min mening de fortællende, viseprægede. ... Af de seneste års salmer og kirkeviser for børn synes jeg, at redaktionen stort set har skabt en samling, der rummer det bedste. Det mest markante fejlskøn er, at man har medtaget for mange salmer af Holger Lissner. Med respekt for hans store arbejde for at forny salmesangen og for de kvaliteter, som mange af hans tekster rummer, er det ikke rimeligt, at over 1/3 af salmerne i en halvofficiel udgivelse er skrevet eller bearbejdet af en af redaktørerne. Dertil kommer, at et stort antal af hans tekster slet ikke egner sig for børn. Der opstår ikke en velegnet børnetekst blot ved en forenkling af dogmatikken.

Det er i det hele taget børnesalmens problem. Det gælder mange af teksterne i denne samling, at de er blevet til ud fra en problematisk opfattelse af, hvordan man skriver poesi for børn. Man kan i den sammenhæng spørge: Hvad er egentlig en børnesalme??... Hvis en børnesalme er en salme, hvori digteren giver udtryk for barnets livserfaring, så barnet virkelig kan identificere sig med salmens "jeg", kræver det både kendskab til børns erfaringsverden og ægte solidaritet med børnene.

*Nærmest på den type salmer og kirkeviser kommer de bedste af Dorte Roager Scharlings. Et ærligt forsøg gøres også af Edith Aller (nr. 75) og Ingrid Schrøder-Hansen (nr. 93). Slemme eksempler på uægte forsøg på at give udtryk for børns og unges erfaringer kan der gives i læssevis fra børnesalmer, hvor det vrimler med små stridsmænd, glade børn, søde og sunde børn, og børn, der selvretfærdigt fremhæver, hvor små de er. Endnu værre bliver det, når salmen formulerer en barnlig eller ungdommelig tvivl på skrømt. Slem er således Tore Littmarcks "Vi tror ej på store ord", (trykt i *Salmer* 1971) (som Kaj Mogensen selv havde været med til at udgive). En børnesang eller børnesalme, der kan forbinde børns erfaringsverden med kristen forkyndelse, eller som i det hele taget formår at give udtryk for ægte børnerfaringer, eksisterer endnu kun som ansatser. Også i denne samling.*

En anden måde at forstå en børnesalme på, er at opfatte den som en salme, der specielt forkynder evangeliet for børn. Det rejser spørgsmålet: Findes der en særlig måde at forkynde evangeliet på for børn? Eller er der sider af det kristne trosindhold, der særligt taler til børn? Samlingens forfattere og redaktion synes at mene, at der er der. Der er Guds kærlighed, skabelsens skønhed og gudstjenesten som stedet, hvor vi møder Gud. Nøgleord i salmerne bliver tak, glæde, bøn, kærlighed og hjælp. Hvad kristologien angår, understreges det især, at Jesus i liv

og død er sammen med os og altid vil holde af os. Det centrale i et stort antal salmer er, at Gud holder af os og passer på os, at Jesus er sammen med os, og at vi derfor kan være glade. ...

Problemet bliver så at virkeliggøre denne forkyndelse, så den bliver vedkommende. Der kan meget let komme noget forsikrende, postulatorisk og overtalende over de børnesalmer, der vil være forkyndelse for børn. Det hænger uden tvivl sammen med ønsket om begrebsmæssig forenkling. Når dogmatiske udsagn forenkles, kan man let havne i det sentimentale eller (selv)højtidelige. Det kunne der anføres mange eksempler på fra børnesalmer. Det er ikke slemt i denne samling, men det er ikke undgået. ”

Det har han ret i, men vi så det nok ikke så klart som han. Og så må vi ikke glemme, at ét er, hvad kritikere mener om en (sang)bog. Noget andet er, hvad brugerne mener. Er det ikke det, Mogens Hansen kaldte funktionen? Litterært og teologisk er det måske kun en jævn salme, men den fungerer godt, når man sidder med en flok dejlige unger. Og de går ikke så højt i den litterære eller teologiske kvalitet, men om den er god at synge, og når vi mærker deres glæde, så bærer vi voksne gerne over med teksten.

Indspilning af salmerne

Helt færdige var vi ikke. For vi blev selvfølgelig spurgt, om sangene ville blive indspillet, så folk kunne få dem ind via øret. Det er noget af en indsats at indspille 108 sange. Vi spurgte fire kirkelige børnekor under FUK, Folkekirkens børne- og ungdomskor, kor, som vi på en eller anden måde havde forbindelse til, om de ville tage 25 sange hver. Det var Måbjerg kirkes kor ved Sigrid Mørup, Nørrelandskirkes kor ved Ib Mørup, Skalborg kirkes kor ved Eva Marie Olesen, Sct. Clemens børnekor, Randers, ved Ulrik Rasmussen, og Sdr. Bjert kirkekor ved Karin Lissner. Og vi fandt en lydmand i Holstebro og en producer i Edward Broadbridge i Randers, og de var de to eneste, der rejste rundt og optog dem på en aften hvert sted.

Optagelserne fandt sted i april 1985, og for Sdr. Bjert kirkekors vedkommende fandt det sted både i kirken og i vores køkken i præstegården, hvor der var en god akustik. Børnene kendte mange af sangene i forvejen, så det var en god oplevelse for alle. Der var solister blandt børnene og en guitarist fra sognet, og et par

blokfløjter blev der også plads til. Det endte med tre kassettebånd i samme orange farve som sangbogen.

Der blev lavet 500 sæt af båndene, og i december 1985, tre måneder efter, at de var udkommet, var der kun solgt 51 sæt, så de er næppe blevet udsolgt. Men jeg ved, at jeg sled et sæt sangbøger op sammen med minikonfirmanderne, og at jeg satte et lille tillæg ind bag i hver bog med atten kendte salmer fra salmebogen. Så vi ikke behøvede den sorte salmebog, hvor det kunne være svært for 3. klasserne at finde frem til nr. 698. Hvert hold havde sine favoritter, og det var jo ikke litterære fine fornemmelser, der styrede valget. Det var sangglæden. Dette udefinerlige, at der er sange, der bare er skønne at synge, når man er ti år. Der var hold med mange drenge, og de elskede at synge sange med bevægelser og at få lov til at trampe i gulvet:

<i>Jeg har fået hænder at klappe med,</i>	<i>KLAP KLAP KLAP</i>
<i>fødder at trampe med,</i>	<i>TRAMP TRAMP TRAMP</i>
<i>stemme at synge med, tra la la,</i>	
<i>en glad sang til Gud. (84)</i>	

Og der var hold, der elskede ”*Dansens Herre*” (64), og hold, der foretrak ”*Nu synger fuglene*” (13) og andre, der elskede ”*Hvem har skabt den klare sol*” (89). Det var herligt, lønnen for det store arbejde.

Betydningen af sangbogen

Hvad fik så lov til at leve en tid? Da Vajsenhusets forlag ni år senere, i 1993, på initiativ af Edith Aller, udgav *Gud ske tak og lov*, som Edith Aller og Margith Pedersen var med til at redigere, tog de 57 salmer med fra *Salmer og kirkeviser*, altså godt halvdelen. Det var ikke så ringe endda. – Da Unitas forlag udgav *Børnesangbogen* i 1989 for KFUM&K med 180 numre, hvor ingen af os var med i redaktionen, var der 35 sange med fra *Salmer og kirkeviser*. Også ”*Kære Gud, jeg er så bange*”! – Samme år udgav Kirkeligt samfund *Bibelhistoriske sange og salmer* med 81 numre, og der var kun 3 med, alle af Joh. Johansen. Grøfterne var der stadig. – I FDF/FPFs *Syng blåt* fra 1987 er der 29 gengangere med, også ”*Kære Gud, jeg er så bange*”. – I *Spejdersangbogen* til de Danske baptisters spejderkorps fra 1993 er der 39 gengangere. – I *Den grønne spejdersangbog* fra 1993 var der 18 gengangere. – De grønne pigespejders sangbog fra 2004 har 12 med. – Og Søndagsskolernes *Syng med* fra 1991 har 17 med.

I *Salmebogstillægget fra 1994*, som havde 186 numre, var der 20 salmer med, som også var med i *Salmer og kirkeviser*. Det var alle sangbøger, som også skulle have plads til voksensalmer. - *Den danske salmebog (2003)* har 791 numre, men kun 8 med, og det er alle salmer, som ikke er deciderede børnesalmer. Heller ikke de højt berømmede svenskere Anders Frostenson og Britt G. Hallqvist er særlig godt repræsenteret. De har kun fået henholdsvis to og én med. Salmebogens skabere mente altså ikke, at børnesalmer skulle tages med i *Den danske salmebog*, selv om barnedåben og børnene i princippet skattes højt. – Endelig, hvis man ser i *Salmedatabasen* oversigt over børnesalmer, som nu²⁶ er oppe på 239, er der 35, som også var med, men der er fem, de ikke har fået tilladelse til at vise. Med andre ord: Vores arbejde kom trods kritikken i høj grad til at præge sangbøgerne i de næste år.

Men det er ikke den eneste betydning, som bogen fik. For den var med til at ændre indstillingen til børnesalmer, så vi ikke mere hører den nedladende kritik og historierne om præstebørn, der elsker at synge ”*Alle mine kilder*”. Den var et seriøst forsøg på at gennemtænke, hvad en børnesalme er, og hvad der fandtes på dette tidspunkt først i firserne. Meget er sket siden, nye salmer er kommet til. Men den blev et trinbræt for den rige udvikling af salmeskrivningen, som har fundet sted i de sidste 50 år.

²⁶ Maj 2020